

FELSEFE DÜNYASI
The Philosophy World
Sayı/Issue: 80 (Kış/Winter 2024)
ISSN 1301-0875 - eISSN 2822-2970

Yayıncı ve Sahibi/Publisher and Owner

Türk Felsefe Derneği Adına/On behalf of Association for Turkish Philosophy
Prof. Dr. Murtaza Korlaelçi

Yazı İşleri Müdürü/Managing Editor

Merve Nur Sezer (Ankara Üniversitesi, Türkiye)

Editör/Editor

Prof. Dr. Hasan Yücel Başdemir (Ankara Üniversitesi)

Yazı Kurulu/Editorial Board

Prof. Dr. Celal Türer (Ankara Üniversitesi, Türkiye)
Prof. Dr. Christof Rapp (Ludwig Maximilians Universität, Germany)
Prof. Dr. Dean Zimmerman (Rutgers University, USA)
Prof. Dr. Duncan Pritchard (University of California Irvine, USA)
Prof. Dr. Jason Brennan (Georgetown University, USA)
Assoc. Prof. Dr. Eros Carvalho (Universidade Federal do Rio Grande do Sul, Brazil)
Assoc. Prof. Dr. Zalan Gyenis (Jagiellonian University, Poland)
Doç. Dr. Fatih Özkan (Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Türkiye)
Doç. Dr. Muhammet Enes Kala (Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Türkiye)
Dr. Öğr. Üyesi Aynur Tunç (Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Türkiye)
Dr. Gary N. Kemp (University of Glasgow, United Kingdom)

Alan Editörleri/Section Editors

Prof. Dr. Ahmet Emre Dağtaşoğlu (Trakya Üniversitesi, Türkiye)
Doç. Dr. Fatih Özkan (Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Türkiye)
Doç. Dr. Mehmet Ata Az (Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Türkiye)
Doç. Dr. Mehtap Doğan (Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Türkiye)
Doç. Dr. Nihat Durmaz (Selçuk Üniversitesi, Türkiye)
Doç. Dr. Sebile Başok Dış (Necmettin Erbakan Üniversitesi, Türkiye)
Doç. Dr. Yurdağül Kılıç (Selçuk Üniversitesi, Türkiye)
Dr. Öğr. Üyesi Ferhat Taşkın (Mardin Artuklu Üniversitesi, Türkiye)
Dr. Öğr. Üyesi Kenan Tekin (Boğaziçi Üniversitesi, Türkiye)
Dr. Öğr. Üyesi Muhammet Çelik (Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi, Türkiye)
Dr. Öğr. Üyesi Nazan Yeşilkaya (Şırnak Üniversitesi, Türkiye)
Dr. Öğr. Üyesi Övge Öztürk (Yozgat Bozok Üniversitesi, Türkiye)

Yazım Editörleri/Spelling Editors

Ahmet Hamdi İşcan (Ankara Üniversitesi, Türkiye)
Zehra Eroğlu (Ankara Üniversitesi, Türkiye)

Dil Editörleri/ Language Editors

Abdussamet Şimşek (Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi, Türkiye)
Hatice İpek Keskin (Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi, Türkiye)

Dizinlenme Bilgileri/Indexed by

ULAKBİM TR Dizin (2003'dan itibaren/since 2003)
Philosopher's Index (2004'dan itibaren/since 2004)
ERIH PLUS (2023'den itibaren/since 2023)
PhilPapers (2023'dan itibaren/since 2023)

Felsefe Dünyası uluslararası, süreli ve hakemli bir dergidir; yılda iki sayı yayımlanır; elektronik versiyonu, açık erişimlidir.
Derginin online versiyonu ücretsizdir.

The Philosophy World is an international, periodical biannually, and peer-reviewed journal; its digital version is open access.
The online version of the journal is free of charge.

Fiyatı/Price: 300 TL | **Basım Tarihi/Publication Date:** Aralık/December 2024, 300 Adet/Copies

Adres/Address

Necatibey Caddesi No: 8/122 Çankaya/ANKARA
Tel: 0 (312) 231 54 40
<https://dergipark.org.tr/pub/felsefedunyasi>

Hesap No / Account No: Vakıf Bank Kızılay Şubesi
IBAN: TR82 0001 5001 5800 7288 3364 51

Tasarım / Design: Turku Ajans

Baskı / Printed: Uzun Dijital
Zübeyde Hanım, İstanbul Çarşısı, İstanbul Cd. No:48 D:48,
06070 Altındağ/Ankara

Tel: (0312) 341 36 67 | **Sertifika No:** 47865

Ontolojinin Vazgeçilmezliği: Betimlemelere İndirgenemeyen İsimler

Yahya İncetahtacı

<https://orcid.org/0000-0003-1636-563X> | yincetahtaci@gmail.com

Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Ankara, Türkiye

<https://ror.org/05mskc574>

Öz

'Neler vardır?' sorusunun cevabını tabii olarak bulunulan konumdan, içerisinde yer alınan perspektiften bağımsız olarak değerlendirmek mümkün değildir. Bu anlamda genel geçer, mutlak kapsayıcı bir ontoloji tablosunun geliştirilebilme imkânından bahsedebilmek mümkün görünmemektedir. Nitekim felsefe tarihine yönelik gerçekleştirilecek kuş bakışı bir taramayla dahi bahse konu soruya yönelik çok farklı cevapların verildiği görülür. Sadece tümeller sorunu üzerinden dahi bu durum açıkça gözler önüne serilir. Ancak genel bir yaklaşımla on dokuzuncu yüzyılın ikinci yarısıyla başlayan sürece kadar benimsenen ontolojik tabloların gerek bilinebilecek olanın kendisini gerekse iyi olanın neliğini belirlediği söylenebilir. Başka bir ifadeyle söz konusu dönemde epistemolojik ve aksiyolojik düzlemlerin ontolojiye göre şekillendiği ya da ontolojinin felsefenin temeline karşılık geldiği görülür. Bu anlamda varlık sorusunu merkezine almayan herhangi bir sistemin geliştirilebilme ihtimali kontenjan dışıdır. Fakat on dokuzuncu yüzyılın ikinci yarısıyla birlikte kendisini gösteren dile dönüş düşüncesi ve bilimselciliğin merkeze alınmasıyla birlikte mezkûr durum bambaşka bir istikamette seyretmek durumunda kalır. Bu süreçle birlikte önermeler merkeze taşınırken varlığın geri çekilme durumu ortaya çıkar. Daha açık bir ifadeye 'neler vardır?' sorusu yerini 'ne tür bir bir öneme?' araştırmasına bırakır. Bu suretle ancak önermeler içerisinde kendisini gösteren, önerme/dil düzleminde yer alabilen özne veya nesnelerin varlığının bahse konu edilebileceği kabulü pekişir. Bir başka ifadeyle nesnenin mekânı nesneyle birlikte varlığının alanına taşınır. Böylece Kant felsefesinde açık olarak beliren nesnelerin yargı içerisinde kısmi olarak inşa edildiği düşüncesi varlığın kendineliliğinin tamamıyla yadsındığı bir sürece evrilir. Bu itibarla dil mutlak belirleyici bir gücü haiz olarak kabul edilirken nelerin var olduğu meselesi ancak kurulan önermenin imkân verdiği ölçüde dolaylı şekilde cevap verilebilir bir soru olarak belirir. Ontolojinin indirgenediği bu süreçte Frege'nin anlam ile gönderim ayrımı, Russell'in 'betimlemeler kuramı' ve bilimselcilik düşüncesi bir bütün halinde kilit bir fonksiyona sahiptir. Burada anlam ile referans arasındaki bağlar zayıflarken, eş anlî özne mantıksal kurallar dâhilinde kurulan betimlemelere indirgenir ve yalnızca iki tür anlamlı önermenin kurulabilme imkânı belirir. Bu doğrultuda çalışmanın temel savı dile dönüş felsefesi üzerinden gelişen ontolojinin önermeler üzerinden dolaylı yoldan belirlenmesi projesinin başarısızlığı üzerinedir. Quine ve Kripke'nin düşüncelerini temel alan bu çalışma on dokuzuncu yüzyılın ikinci yarısı itibarıyla geri çekilen varlık kavramının yeniden tartışılmasının önemine işaret etmeyi amaçlar. Böylece dilin sınırları fark edilirken eş anlî ontik olanı ihata edebilme gücüne sahip olmadığı ve ancak harici dayanaklar üzerinden işleme gücünü elde edebileceği anlaşılabilir.

Anahtar Kelimeler: Betimlemeler Kuramı, Dile Dönüş, Mümkün Dünyalar Semantiği, Olumsal Apriori, Zorunlu Aposteriori

Atıf Bilgisi

İncetahtacı, Yahya (2024). Ontolojinin vazgeçilmezliği: betimlemelere indirgenemeyen isimler. *Felsefe Dünyası*, 80, 20-37. <https://doi.org/10.58634/felsefedunyasi.1483187>

Geliş Tarihi	13.05.2024
Kabul Tarihi	06.12.2024
Yayın Tarihi	15.12.2024
Değerlendirme	İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme
Etik Beyan	Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.
Benzerlik Taraması	Yapıldı - intihal.net
Çıkar Çatışması	Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.
Etik Bildirim	turkfelsefeder@gmail.com
Finansman	Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.
Telif Hakkı & Lisans	Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmalarını CC-BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.

The Indispensability of Ontology: Names That Cannot be Reduced to Descriptions

Yahya İncetahtacı

<https://orcid.org/0000-0003-1636-563X> | yincetahtaci@gmail.com

Ankara Hacı Bayram Veli University, Ankara, Türkiye

<https://ror.org/05mskc574>

Abstract

The question 'What exists?' cannot be addressed independently of one's situated perspective or the position within which one is embedded. Consequently, the possibility of formulating a universally valid, absolute ontological schema appears implausible. Indeed, even a broad survey of the history of philosophy reveals a multitude of disparate responses to this inquiry. The issue of universals alone demonstrates this diversity of perspectives. Broadly speaking, it can be argued that until the latter half of the nineteenth century, ontological frameworks not only defined what could be known but also determined the nature of the good. In this regard, epistemological and axiological domains were shaped in accordance with ontology, placing ontology at the foundation of philosophical inquiry. Thus, the prospect of a philosophical system that does not centralize the question of being was effectively excluded. However, with the emergence of the linguistic turn and the prioritization of scientism in the latter half of the nineteenth century, a significant shift occurred. Propositions became the focal point, and the question of being began to recede. Put differently, the question 'What exists?' was displaced by inquiries concerning 'What kind of meaning is possible?' This shift reinforced the view that only subjects or objects discernible within propositions—objects manifest within the realm of language—could be discussed as existent. In other words, the domain of the object was transposed to the sphere of judgment alongside the object itself. Thus, the Kantian notion, in which objects are partially constituted within judgments, evolved into a process wherein the notion of 'thing-in-itself' is entirely negated. Within this framework, language assumed the role of an absolute determinant, rendering the question of 'What exists?' answerable only to the extent that propositional constructs permit. In this reduction of ontology, Frege's distinction between sense and reference, Russell's theory of descriptions, and the overarching influence of scientism collectively played a pivotal role. Within this paradigm, as the bond between meaning and reference weakened, the simultaneous subject was reduced to descriptions constructed within logical rules, allowing for only two types of meaningful propositions. The central thesis of this study, therefore, pertains to the failure of the ontological project that arose from the philosophy of the linguistic turn, which sought to define existence indirectly through propositions. This study, grounded in the ideas of Quine and Kripke, seeks to underscore the necessity of reengaging with the concept of being, which receded in the latter half of the nineteenth century. By doing so, it may become evident that language lacks the capacity to encompass ontic simultaneity, and only through external foundations can it acquire effective operational capability.

Keywords: Theory of Descriptions, Linguistic Turn, Possible Worlds Semantic, Contingent Apriori, Necessary Aposteriori

Citation İncetahtacı, Yahya (2024). Ontolojinin vazgeçilmezliği: betimlemelere indirgenemeyen isimler. <i>Felsefe Dünyası</i> , 80, 20-37. https://doi.org/10.58634/felsefedunyasi.1483187	
Date of Submission	13.05.2024
Date of Acceptance	06.12.2024
Date of Publication	15.12.2024
Peer-Review	Double anonymized - Two External
Ethical Statement	It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited.
Plagiarism Checks	Yes - intihal.net
Conflicts of Interest	The author(s) has no conflict of interest to declare.
Complaints	turkfelsefeder@gmail.com
Grant Support	The author(s) acknowledge that they received no external funding in support of this research.
Copyright & License	Authors publishing with the journal retain the copyright to their work licensed under the CC BY-NC 4.0 .

Giriş

Felsefenin genel anlamda ‘neler vardır?’ sorusuna yönelik gerçekleştirilen araştırmaların bir hülasası olarak görülebilmesi mümkündür. Nihayetinde eğer felsefe bir piramit şeklinde tasavvur edilirse ontoloji bu piramidin taban kısmını oluşturur. Çünkü bizatihi ontolojinin araştırma konusu olan varlık mefhumu eş anlı piramidin diğer tabakalarına karşılık gelen epistemolojik ve aksiyolojik bölümleri belirleyen bir statüdedir. Örneğin natüralist bir ontolojik anlayış benimsenirse aşkın olarak addedilebilecek herhangi bir varlık kabul edilmeyecek ve dolayısıyla teolojik her türlü yaklaşım kendiliğinden geçersiz ilan edilecektir. Benzeri bir zaviyeden ilerlenirse zihin-beden ayırımına yol açan iki ayrı entitenin varlığı kabul edilmez ve elemeci bir indirgemecilik üzerinden zihnin ya da ruhun varlığı yadsınırsa bu durumda insan ile hayvan arasında yapılacak mukayesede ancak bir derece ayırımına ya da fiziksel farklılık üzerinden bir mukayeseye gidilebileceği varsayılmak durumunda kalınacak ve beraberinde örneğin epistemik seviyede rasyonalite salt araçsal akılla, aksiyolojik düzlemde ise iyi kavramı doğal olanla özdeşleştirilecektir. Elbette örnekleri çoğaltmak mümkündür, öte yandan çalışmanın temel savı ontolojinin vazgeçilmezliği üzerinedir. Bu itibarla şu söylenebilir ki on dokuzuncu yüzyılın ikinci yarısıyla birlikte kendisini gösteren dile dönüş (linguistic turn) felsefesi bir ayırım noktasına karşılık gelir. Ontoloji merkezli felsefe anlayışı, yerini önermeler içerisinde inşa edilen olgulara bırakır. Böylece *nelerin var olduğu* sorusu önermeler içerisinde inşa edilen varlıklar üzerinden cevaplanırken sentaks merkezli dil merkeze taşınır.

Kant felsefesinde açık olarak beliren nesnelere yargı içerisinde kısmi olarak inşa edildiği düşüncesi dile dönüşle beraber varlığın kendindeliğinin tamamıyla yadsındığı bir sürece evrilir. Bu doğrultuda ancak önermeler içerisinde kendisini gösteren özne veya nesnelere varlığı bahse konu edilebilir. Dolayısıyla önermenin neliği birincil seviyede öneme sahip, eş deyişle piramidin tabanı olarak kabul edilen bir statüde addedilmeye başlanır. Çünkü artık *nelerin var olduğu* meselesi ancak kurulan önermenin imkân verdiği ölçüde dolaylı şekilde cevaplanabilir bir soru olarak görülür.

Ontolojinin indirgendiği bu süreç Frege’nin (1848-1925) anlam ve gönderge-referans ayırımı, Russell’in (1872-1970) ‘betimlemeler kuramı’ ve bilimselcilik düşüncesinden oluşan bir sacayağı üzerine oturur. Bu çalışmanın amacı ontolojinin önermeler üzerinden dolaylı yoldan belirlenmesi projesinin başarısızlığını göstermek üzerinedir. Literatüre bakıldığında gerek anlam-referans ayırımı ile betimlemeler teorisi gerekse bilimselcilik

düşüncesi ile ilgili oldukça fazla sayıda çalışmanın yapıldığı görülür. Bizatihi yirminci yüzyıl Anglosakson felsefesi dile dönüş odaklı geliştiğinden dolayı söz konusu konular ekseninde ilerler. Frege üzerinden başlayan Russell, Ayer, Quine, Gödel, Carnap, Kripke vb. dil bilimci, matematikçi ve felsefeciler üzerinden devam eden tartışma sonraki asrı da etkisi altına alır. Nitekim yapay zekâ üzerine cereyan eden yaklaşımların genelinin mantık, dil ve varlık ekseninde seyrettiği görülür. Bu anlamda betimlemeler kuramı ve bilimselcilik üzerinden gerçekleştirilecek ontoloji merkezli bir değerlendirme gayet önem arz etmektedir. Çünkü çağın tini dilin olguları mutlak olarak inşa ettiği, dil dışının yokluğa veya anlamsızlığa mahkûm edildiği, dolayısıyla varlığın kendineliliğinin yadsındığı ve gerçek olanın sembolik düzeye indirildiği düşüncesi üzerine kurulmuştur. Bu anlamda argümantatif bir yapı üzerinden, eş deyişle post-modern bir zeminsizliğe ve rölativizme kaymaksızın dilin sınırlarını yeniden ele alan, dilin olguları mutlak olarak inşa etme yetisini araştıran, onun kendinden menkul bir kıymete sahip olup olmadığını sorgulayan çalışmalar on dokuzuncu yüzyılın ikinci yarısı itibarıyla geri çekilen varlık kavramının kadim dönemlerden farklı bir kılıfta da olsa yeniden gelişine zemin hazırlayabilir. Böylece dilin sınırları fark edilirken eş anlamlı hakikati ihata edebilme gücüne sahip olmadığı ve ancak harici dayanaklar üzerinden işleme gücünü elde edebileceği anlaşılabilir.

1. Dilin Dayanağı Olarak Ontoloji

Peri Physeos isimli mitolojik öğelerle bezeli olmakla birlikte *logosa* doğrudan açılan eserinde Parmenides 'neyin var olduğu' sorusunu şairane bir dille ele alır. Bahse konu soru düşünmenin merkeze alınması suretiyle cevaplanır. Buna göre düşünmek ve varlık arasında kısmılığı aşan tam ve mutlak bir özdeşlik bulunur; düşünülen vardır ve var olan düşünülenidir. Bir başka ifadeyle düşünülenle var olan aynı nitelikleri haizdir. O şöyle söyler:

[III] Düşünmek ve var olmak aynıdır.

[VI-1] Var olanın hep var olduğunu söylemek de düşünmek de zorunludur; çünkü sadece var olan düşünülür ve söylenir. Hiç ise olmayandır, yoktur.

[VIII-34] Düşünmenin kendisi ile düşünülen birdir, aynıdır.

Şüphesiz Kant düşüncesinde de açıkça gözler önüne serildiği üzere düşünsel nesne ile duyuşsal nesne arasında kökensel bir farklılık bulunur. Düşünme edimi üzerinden tutulan nesne, duyuşsal olanın dönüşümlerine tabi olmaktan uzaktır. Olgu düşünme nesnesi haline gelerek esasen yadsınamaz bir dönüşüm geçirir; o öncelikle zaman ve mekânın dönüştürücü etkilerine

tabi olmaktan uzaklaşır, koşullardan azade bir şekilde sonsuz tane şeyden ayrılır ve 'bu şey' olarak belirir. Nitekim Parmenides düşüncesinde duyusal düzlemde kendisini gösteren her türlü değişim aslında sadece bir yanılsmadan ibarettir. Farklı bir ifadeyle var olanın değişmesi Parmenides için imkânsızdır. Çünkü yanılsmaya üzerinden herhangi bir nesneye varlık atfetmek mümkün değildir. Yanılsmaya bir şeyin var sanılmasına karşılık gelir. Öte yandan bir şeyin var sanılması ile var olması arasında ihmal edilemez bir ayrım bulunur. Var sanmak, öznenin epistemik kusurlarından kaynaklıdır. Oysa var olmak doğrudan ontolojiyle ilgilidir.

Parmenides neyin var olduğu sorusunun nihai yanıtını düşünme nesnelere üzerinden cevaplar. Bu doğrultuda her türlü düşünme nesnesinin var kabul edilebileceği bir durumun önüne geçebilmek için Platon, Parmenides'in düşünme ile var olmayı özdeşleştiren yargısını mantıksal kısıtlar üzerinden yeniden düzenler ve böylece çelişkili yargılar ile var olmak arasına aşılabilir bir sınır koyar. Nitekim o bu durumu şöyle örnekler:

“Bir insan sabit dururken, onun hareket ettiğini söylemek doğru değildir. Bir kısmı sabit dururken bir kısmı hareket ediyor derse ki doğru olabilir değil mi? Ama bir topaç örneği verilerek zekice bir tavır sergilenebilir. Topacın ucu yerededir, fakat aynı anda kendi etrafında da döner. Yani hem sabit durur hem hareket eder. Sabit kalarak dönen diğer şeyler de bunun gibidir. Fakat buna da itiraz eder, topacın bir kısmı sabit bir kısmı hareketlidir deriz. Çünkü topacın kendi eksenıyla çevresi birbirlerinden farklı şeylerdir.”¹

Öte yandan ele alınan temel mesele ontolojinin nasıl bir hüviyetle arzı endam ettiği ile ilgilidir. Bu anlamda “düşünülenle varlık arasında kabul edilen özdeşlik eş anlı ontolojinin epistemik sınırlara indirgenmesini getirir mi?” sorusuyla düşünceyi aşkın veya düşünceye aykırı varlıklara herhangi bir ontolojinin atfedilip edilemeyeceği sorusu burada kilit bir önem kazanır.

Öncelikle şunun söylenmesi gerekir ki her ne kadar ele alınan konu tümeller meselesiyle doğrudan ilgiliyse de ondan farklılık arz eden yanları bulunur. Bu çalışmada benimsenen temel amaç dilin/aklın otonomlaşması ve ontolojinin dilden indirgenmesi hususlarının eleştirisiyle ilgilidir. Şüphesiz Platon için her ne kadar ontoloji ile epistemoloji arasında bir iç içe olma durumu söz konusu olsa da ontoloji kendine ait, münhasır bir düzlemde konumlanır. Daha açık bir tabirle Platon'da iki düzlem arasında belirleyici olan, dile dönüş düşüncesinden farklı olarak ontolojinin kendisidir. Bu anlamda Platon tarafından Parmenides'in yargısına uygulanan çelişmezlik

¹ Platon, *Devlet*, çev. Furkan Akderin (İstanbul: Say Yayınları, 2019), 169.

ilkesinin tek başına neyin var olduğu sorusuna cevap vermesi beklenemez. Söz konusu husus Platon'un episteme kavramına atfettiği anlam üzerinden görülebilir. Platon'a göre kesin ve değişmez doğruluğa işaret eden bir bilgiye yalnızca bilinçsel bir edim üzerinden ulaşabilmek imkân dâhilinde değildir. Ne kadar mükemmel muhakeme gerçekleştirilirse gerçekleştirilsin her daim belli sınırlar dâhilinde işlemek durumunda olduğundan dolayı aklın yetileri yetersizlikle maluldür. Bu itibarla yetersizlik doğrudan mahiyetle ilgilidir ve dolayısıyla ontolojik bir durumdan kaynaklıdır. Platon'a göre epistemeye tekabül eden bilgi ancak ruhsal dönüşümlerle elde edilebilir.² Bunun yanında epistemik ve doksastik bilgilerin neler olduğu ile ilgili soru aklın sınırları ya da dilin yargıları üzerinden gelişen bir kararla cevaplanamaz. Bilginin hangi türe ait olduğu bilenden öte bilinenin konumuna veya ait olduğu kümeye bağlıdır. Dolayısıyla kümenin kendisine tabi bir dil anlayışı belirir; eş deyişle küme ontolojisi dilin yargıları tarafından tahdit edilen, kurulan ya da inşa edilen bir yapıyı haiz değildir. Bu durumda Platon için bilinenin bilene karşı özerk bir konumda olduğu söylenebilir. Özetle bilgi, öznenin yöneldiği varlığa göre şekillendiğinden dolayı epistemik sınırları aşkın bir yapıdadır.³

Platon tarafından geliştirilen bu anlayış içerisinde dilin otonomluğunun reddedildiği görülür. Dil varlığı ihata edebilecek bir yapıda kabul edilmez. Eş deyişle nesnelere yargı içerisinde kurulduğu bir anlayış kabul edilmez. Çünkü dilin kendisi tek başına neyin var olduğu sorusuna cevap veremeyen eş anlı salt dil üzerinden var olanın bilinebilme imkânı da söz konusu değildir. Dilden bağımsız özerk olarak var olan, dilin kurma ediminden ayrı ve aynı zamanda dile işlerlik kazandıran birtakım harici unsurlar söz konusudur. Nitekim dilin işlevini gerçekleştirebilmesi ancak kendisinden olmayanı, öteyi, kendi dışını ya da başka olanı dayanak olarak benimsemesi şartıyla gerçekleşir. Dilin kendisi tek başına olduğu halde düşünce nesnelere oluşturabilme ya da kurabilme imkânına sahip değildir. Nitekim Platoncu diyalektik dilin eksiklik üzerine kurulu ontolojik yapısına dayanır.

Platon düşüncesinde diyalektik Bir'le ilgilidir; bir şey tüm diğer şeylerden ayrılarak ve dolayısıyla bir haline gelerek düşünme nesnesi olur. Düşünmek bir şeyi düşünmek olduğundan dolayı düşünme nesnelere, tekil olarak ortaya çıkar. Bu durumda düşünülen şey sonsuz olandan ayrılır ve bir haline gelir. Böylece bir tarafta bire ait olan diğer tarafta ise sonsuzu ihtiva eden iki farklı düzlem ve onları birbirlerinden ayıran bir sınır (peras) ken-

2 Platon, *Phaidros*, çev. Furkan Akderin (İstanbul: Say Yayınları, 2017), 57.

3 Harun Tepe, *Varlık ve Bilgi-Ontolojik Yaklaşımla Felsefe Yapmak* (Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları, 2017), 25-29.

disini gösterir.⁴ Görüldüğü üzere Platon diyalektiği sayıların varlığına dayanmak durumundadır; başka bir ifadeyle sayılar olmaksızın diyalektiğin gerçekleşmesi olanaksızdır. Her düşünce nesnesi, sonsuz (apeiron) olandan ayrılarak Bir'le ilişkisi üzerinden belirlediğinden dolayı önsel olarak bir ile sonsuz arasındaki sayılar var olmak ve bilinmek durumundadır.⁵ Tekrar altını çizmek gerekirse çalışmanın savıyla ilgili olarak beliren asıl mesele sayıların dilden bağımsız bir ontolojiye sahip olmaları üzerinedir. Platon düşüncesinde neyin var olduğu sorusu tek başına dil üzerinden cevaplanabilecek bir mahiyeti haiz değildir. Epistemik edim dilin ancak kendisinden başka olan bir ontolojiye, sayılara dayanması suretiyle gerçekleşebilir.

2. Betimlemelere Aşkın Olan Özne

On dokuzuncu yüzyılın ikinci yarısıyla birlikte kendisini gösteren dile dönüş felsefesi ise aksi yönde, dilin dayanak ihtiyacını yadsımak suretiyle gelişir. Dil tek başına olgu kurucu bir vasfı haiz görülür. Böylece var olanın kurulduğu mekân önerme olarak belirir. Bu doğrultuda sürecin nasıl geliştiğini görebilmek adına haklı olarak çok farklı bağlamlarda da değerlendirilebilen Frege tarafından ortaya konan anlam ve gönderge ayırımına değinilmelidir. Söz konusu ayırımı Frege, Akşam yıldızı (Hesperus) ve Sabah yıldızı (Phosphorus) örneği üzerinden geliştirir. Buna göre Akşam yıldızı ile Sabah yıldızı aynı göndergeye, Venüs'e karşılık gelen iki ayrı isimdir. Fakat sosyolojik düzlemde onlara iki ayrı anlam atfedilir; Hesperus'un sadece akşam görülen bir yıldız olduğu zannedilirken, Phosphorus sabah görülen ve dolayısıyla Hesperus'tan farklı bir yıldız olarak kabul edilir. Bu durumda aynı göndergeye işaret eden farklı anlamlara sahip iki özel isim belirir. Leibniz yasası gereği göndergenin ya da referansın aynılığı eş anlamlı önermeler içerisinde iki ismin birbirinin yerine kullanılabilir olmasını getirir. Nitekim "Hesperus Venüs'tür" önermesi ile "Phosphorus Venüs'tür" önermesine bakıldığından onların tamamen aynı anlama geldiği görülür. Bir başka ifadeyle birinci önermenin öznesi olan Hesperus yerine ikinci önermenin öznesi olan Phosphorus kullanılabilir. Ancak "Sokrates Hesperus'un Venüs olduğuna inanıyor" önermesiyle "Sokrates Phosphorus'un Venüs olduğuna inanıyor" önermesinde aynı durum geçerli olmayacaktır. Dolayısıyla ikinci örnekte Leibniz yasasına aykırı olarak, Hesperus'un yerine Phosphorus'un kullanılmadığı görülür. Bu durumda "Hesperus Hesperus'tur" önermesi analitik bir önerme olarak belirirken; "Hesperus Phosphorus'tur" önerme sentetik bir yapıdadır. Frege anlam (sense) ve referans/gönderge ayırımına

4 Klasik Düşünce Okulu, "Ayhan Çitil, Aristoteles, Metafizik Okumaları, 3.Seminer", Youtube, 57:57-1:00:00, (19 Mayıs 2017), erişim 09 Mayıs 2023, <https://www.youtube.com/watch?v=b3D4Dro-4-o>

5 Platon, *Philebos*, çev. Furkan Akderin (İstanbul: Say Yayınları, 2013), 41.

işaret eder. Buna göre Hesperus ile Phosphorus'un referansları aynı olmasına rağmen anlamları farklıdır.⁶ Böylece anlam ile gönderim arasında bir kopukluk ortaya çıkar. Artık gönderimden bağımsız anlamlardan bahsedebilme durumu kendisini gösterir.

Frege'nin gönderimi anlamdan ayırarak ona dil dışı bir statü kazandırdığı söylenebilir. Ancak gönderime atfedilen bu statü, dilin sınırları içinde ulaşılabılır olan ve dolayısıyla anlaşılabilir varlıklarla sınırlı olmak durumundadır. Böylece gönderim dil düzleminde mantıksal sınırlara riayet ederek kurulan önermelerin doğrudan işaret ettiği nesne olarak belirir. Kanaatimize göre Frege'nin anlayışında gönderim dil dışı bir gerçeklikle bağlantılı olsa bile, bu gerçeklik dilde ifade bulmuyorsa onun ontolojik statü kazanması söz konusu değildir. Bu bağlamda dil dışı bir gönderime varlık atfedebilmek için onun dilde ifade edilmesi gerekir.

Frege'nin ayrımıyla doğrudan bağlantılı olan ve dile dönüş felsefesinin üzerine oturduğu bir diğer ayak Russell tarafından ortaya konan betimlemeler teorisidir. Söz konusu teori Meinong'un (1853-1920) ontolojik anlayışını tashih etme amaçlı geliştirilir. Meinong'a göre düşünülebilir olan her şeyin varlığından bahsedebilmek imkân dâhilindedir. Örneğin "altın dağ" gibi aktüel dünyada yer almayan kurgusal bir nesne Meinong'a göre belli bir ontolojiye sahiptir. Bu itibarla da bahse konu nesne ile ilgili kurulacak önermelerin doğru yapıcısı (truth maker) vardır; başka bir ifadeyle bu tip önermelerin doğrulanma imkânları vardır. Öte yandan Meinong ontoloji tablosunda kurgusal nesnelerin de ötesinde çelişkili varlıklara da yer verir. Örneğin 'yuvarlak kare kubbe' şeklindeki bir varlık Meinong'a göre varlık ve varlık dışı olmanın ötesinde olan varlıklar kategorisine dâhildir.⁷ Burada bir parantez açarak şu söylenebilir ki genel anlamda çelişkili bir varlık imkânsız bir varlık olarak kabul edilir ve mümkün dünyaların hiçbirisinde böyle bir varlığın olması beklenemez. Örneğin Pegasus mümkün bir varlık olarak nitelendirilir; bir atın kanatlı olması her ne kadar içerisinde bulunulan aktüel dünyada söz konusu değilse de mantıksal olarak çelişkili ve dolayısıyla imkânsız olmadığından dolayı en az bir mümkün dünyada Pegasus vardır şeklinde bir yargının kurulabileceği kabul edilir. Ancak yuvarlak kare kubbe imkânsız bir varlıktır ve dolayısıyla mümkün dünyaların hiçbirisinde böyle bir varlıktan bahsedilemez. Öte yandan tek başına çelişmezlik ilkesine böyle bir rolü vermek mantığın ve peşi sıra dilin bu derece ontolojiyi belirleyici

6 Gottlob Frege, "On Sense and Reference", erişim 15 Aralık 2023, http://www.ub.edu/grc_logos/files/1263459298-Sense&Reference.pdf 3

7 Johann Marek, "Alexius Meinong", *Stanford Encyclopedia of Philosophy*, erişim 05 Aralık 2023, <https://plato.stanford.edu/entries/meinong/>

olmasından dolayı sezgisel olarak kabul edilebilir gözükmez. Nitekim Quine (1908-2000) çelişmezlik ilkesinin genel anlamda test edilebilme imkânının olmadığını düşünür.⁸ Tam da bundan dolayı Quine'a göre çelişkili olanın anlamsız olması şeklindeki yargı, ciddi bir metodolojik dezavantaja sahiptir.⁹

Meinong'un ontolojik tablosunda gerek yer alan nesnelere gerekse de o nesnelere ilgili kurulabilecek önermelerle ilgili sayılabilir sonsuz sayıda önermenin kurulabileceği görülür. Bu durumda önermelerin nasıl bir statüye sahip oldukları, doğru yapıcılarının var olup olmadığı, bu tip önermeler içerisinde yer alan öznelerin herhangi bir göndergeye işaret edip etmedikleri soruları önem kazanır. Şunu söylemek gerekir ki Meinong'un ontoloji tablosunu Kant'ın Anselmus'un ontolojik ispatına yönelik getirdiği eleştirilerde yer alan 'vardır' fiilinin statüsü ile ilgili tartışma¹⁰ belirler. Çünkü eğer 'var olmak' ve peşi sıra 'yok olmak' fiilleri Kant'ın düşüncesinin aksine bir özellik olarak addedilirlerse, bu durumda var olmayanın herhangi bir özelliğe sahip olduğu söylenemeyeceğinden dolayı yoktur denilenin dahi var olduğu bir durum ortaya çıkar. Basit bir ifadeyle 'Sherlock Holmes yoktur' ifadesinde yoktur fiili eğer bir özellikse o halde olmayan bir varlığın özelliğe sahip olabileceği düşünülmemeyeceğinden dolayı Sherlock Holmes'un var olduğu sonucu ortaya çıkar. Esasen hem özellik atfedip zımnen var saymak hem de yoktur demek çelişik bir durum arz ettiğinden dolayı 'Sherlock Holmes yoktur' ifadesi bu anlamda çelişkili addedilir.

Böyle bir kabul, ontolojik bakımdan sonu belli olmayan sayılabilir bir kalabalığa alan açar. Oysa Ockham'ın usturası gereği gerek nitel gerekse de nicel açıdan basitliği sağlama ve açıklama gücünü geliştirme adına ontolojik kalabalığa sınır koymak ve varlıkların sayısını gereksiz yere çoğaltmamak gerekir.¹¹ Bu doğrultuda betimlemeler teorisi ve bilimselcilik düşüncesi üzerinden ancak mantıksal kurallara uygun olduğu halde dil içerisinde ifade edilebilen ve bilimsel düzlemde temayüz eden varlıkların ontolojisinden bahsedilebilir yargısı gelişir. Daha açık bir ifadeyle ontolojik alanın dil/mantık ve bilim düzlemleri tarafından belirlendiği kabul edilir ki böyle bir düz-

8 Willard Van Orman Quine, "On What There Is", 3, erişim 03 Kasım 2023, <https://www.uvm.edu/~lde-rosse/courses/metaph/OnWhatThereIs.pdf>

9 Quine'nin çelişmezlik ilkesine yönelik epistemik güvenilmezliğe karşılık gelen tutumunun Platon felsefesi için kökensel bir sorun oluşturmayacağı belirtilmelidir. En nihayetinde Platon için özerk bir ontolojik alan olmaksızın dilin fonksiyonunu gerçekleştirilmesi mümkün değildir; dolayısıyla dilin var olanı mutlak olarak inşa edebilme özelliği yoktur. Bu bakımdan da çelişmezlik ilkesi ya da genel anlamda mantığın kendisi ancak yardımcı bir rolü ifa edebilir, asıl olan dilin tabii olduğu, kendisine dayanak olarak aldığı varlığın kendisidir.

10 Immanuel Kant, *Arı Usun Eleştirisi*, çev. Aziz Yardımlı (İstanbul: İdea Yayınları, 2019), 369-374.

11 Antony Kenny, *Ortaçağ Felsefesi*, çev. Şeyma Yılmaz (İstanbul: Küre Yayınları, 2017), 103.

lemde yalnızca analitik ve duyuşsal bakımdan test edilebilir sentetik önermeler anlamlı olarak görölür. Dolayısıyla ancak bu tip önermelerin içerisinde yer alabilen nesnelere varlığı kabul edilir. Nitekim Russell'in (1872-1970) "betimlemeler kuramı" böyle bir anlayışın sonucu olarak gelişir. Tekil tanımlamalar adı da verilen bu kuram, ontolojiye referans vermeksizin; dolayısıyla herhangi bir öznenen bahsetmeksizin anlamlı şekilde önermelerin kurulabileceğini göstermek ister. Yukarıda da ifade edildiği üzere "Berkeley'deki yuvarlak kare kubbe pembedir." şeklinde bir önerme ele alındığında Meinong'a göre bu önermenin öznesi olarak beliren 'Berkeley'deki yuvarlak kare kubbe' ifadesi çelişkilili nesne statüsüne giriyor olsa da bir ontolojiye sahiptir. Meinong "Bazı var olmayan nesnelere var oldukları doğrudur"¹² ifadesiyle bu düşüncesini ifade eder. Ancak Russell söz konusu öznenin varlığını varsaymadan anlamlı bir önermenin kurulabileceğini ve bunun için belli bir dönüştürme işleminin uygulanması gerektiğini savunur. Örneğin "Şimdiki Fransa kralı keldir" önermesi "Öyle bir x vardır ki bu x Fransa kralıdır ve keldir ve başka hiçbir şey Fransa kralı ve kel değildir"¹³ şeklinde dönüştürölür. Buna göre bu özelliklere sahip herhangi bir varlıktan bahsedilemeyeceği için söz konusu nesne/özne kendiliğinden yok sayılır.

Betimlemeler kuramı özneyi ortadan kaldırarak *mantık kuralları* dâhilinde onu betimlemelere indirger. Yukarıda göröldüğü üzere önermenin öznesi yuvarlak, kare ve Berkeley'de olma özelliklerine indirgenir. Böylece öznenin varlığına işaret etmeksizin mantıksal düzlemde kurulan betimlemeler üzerinden anlamlı önermeler kurabilme imkânı ortaya çıkar. Nihayetinde artık ontolojisine işaret edilen bir özne yoktur eş deyişle özne 'bu şey' olmaktan çıkar ve 'bir şey' haline gelir. Bu doğrultuda Kripke (1940-2022) özel adların betimlemelere indirgenme imkânını sorgular ve öncelikli olarak özsel ve özsel olmayan özellikler arasında bir ayrıma gider. Eğer bir özellik bir olgu için özselse bu durumda söz konusu olgunun var olduğu ve olabileceği her türlü şartta o özellik de var olmak durumundadır. Daha basit bir ifadeyle özsel olan özellik olmaksızın olguyu tahayyül edebilme, hakkında konuşabilme imkânı söz konusu değildir. Kripke bu tür özellikleri katı belirleyiciler olarak tanımlar ki özel adlar da bu statüde yer alırlar.¹⁴ Bu durumda özel adın nasıl bir karşılığa sahip olduğu, diğer özsel olmayan özelliklerden hangi yönlerden farklılaştığı ve neyin göndergesi olarak temayüz edip neye karşılık geldiği, neyi taşıdığı soruları, Kripke için betimlemeler kuramını yanlışlama adına öne çıkar.

12 Alexius Meinong, "Theory of Objects". *Realism and the Background of Phenomenology* içinde, çev. Isaac Levi, D.B. Terrell ve Roderick M. Chisholm, ed. Roderick M. Chisholm (Glencoe: Free Press, 1960), 83.

13 Bertrand Russell, "Gönderim Üzerine", çev. Alper Yavuz, *Felsefe Tartışmaları*, 49 (2015), 55-72.

14 Saul A. Kripke, *Adlandırma&Zorunluluk*, çev. Berat Açıl (İstanbul: Litera Yayıncılık, 2005), 63.

Russell betimlemeler tarafından özel adların ihata edilebileceğini ve özel adlar kullanılmadan salt nitelikler üzerinden anlamlı önermelerin kurulabileceğini varsayar; Kripke ise bunun aksine mümkün dünyalar semantiği düzleminde geliştirdiği düşünceler üzerinden betimlerle özel adlar arasında bir özdeşlik ilişkisinin kurulamayacağını savunur.¹⁵ Nitekim o bu doğrultuda Nixon örneğini verir. Aktüel dünyada Nixon ABD başkanlık seçimini kazanmıştır. Bu itibarla Nixon'un seçimi kazanmış olma özelliğine sahip olduğu söylenebilir. Eğer betimlemeler teorisi üzerinden gidilirse Nixon için şu şekil bir yargının kurulabilmesi mümkün görünür: "Öyle bir x vardır ki bu x 1969 ABD başkanlık seçimini kazanmıştır ve başka hiçbir şey 1969 ABD başkanlık seçimini kazanmamıştır." Nitekim Kripke ile Russell arasındaki ihtilaf tam olarak bu noktada açığa çıkar. Kripke'ye göre bu önermenin analitik olarak kabul edilmesi mümkün değildir. Ancak eğer Nixon ismi seçim kazanma özelliği üzerinden tanımlanıyorsa burada bir açmaz kendisini gösterir. Çünkü farklı bir mümkün dünyada Nixon'un ABD seçimini kazanmamış olması mümkündür ve böyle bir dünyada Nixon yine Nixon olmaya devam edecektir.¹⁶ Çünkü seçim kazanmış olma özelliği zorunlu değildir. Dolayısıyla bu tip mümkün özellikler üzerinden geliştirilecek herhangi bir betimlemenin bir adı karşılayacak olma düşüncesi kabul edilemez.

Özel ad her mümkün dünyada zorunlu olarak göndergesini taşıırken diğer özsel olmayan özelliklerin hiçbirisi için aynı doğrultuda bir kabule varılamaz. O halde katı göstericiler/belirleyiciler, tüm mümkün dünyalarda aynı nesneyle ilgilidirler. Örneğin Aristoteles örneği üzerinden gidilirse onun aktüel dünyada İskender'in öğretmeni olduğu söylenebilir. Bu durumda Aristoteles'le ilgili "öyle bir x vardır ki bu x İskender'in hocasıdır ve başka bir x İskender'in hocası değildir" şeklinde bir betimlemede bulunulabilir. Fakat farklı bir mümkün dünyada, örneğin A veya B dünyalarında Aristoteles'in İskender'in hocası olmadığı hatta onun pekala sıradan bir topçu olduğu düşünülebilir. Bu yönde kurulabilecek herhangi bir önerme ile Aristoteles arasında bir çelişkinin ortaya çıkmayacağı açıktır. Üstelik bunun da ötesinde yine Aristoteles'le ilgili karşı olgusal önermeler de kurabilmek mümkündür ki bu önermeler gayet anlamlı olabilir. Örneğin "Aristoteles, İskender'in hocası olmasaydı bu kadar ünlü olmazdı." şeklinde bir önerme gayet anlamlıdır.

Görüldüğü üzere karşı olgusal önermelerde dahi özel ad katı belirteç/belirleyici olarak belirir. Dolayısıyla betimlemeler üzerinden özel adların karşılanamayacağı ve özel adın kendine ait, münhasır bir konumu olduğundan

¹⁵ Kripke, *Adlandırma&Zorunluluk*, 46.

¹⁶ Kripke, *Adlandırma&Zorunluluk*, 56.

bahsedilebilir.¹⁷ Kripke'nin özel adların katı belirleyiciler olduğuna yönelik görüşü, betimlemeler kuramının özneyi varsaymaksızın anlamlı önermeler kurulabilir yargısını yanlışlar. Buna göre özne ontolojisinin betimlemeler üzerinden ihata edilebilme imkânı yoktur, o özerk ve önermeye aşkın bir yapıdadır. Dolayısıyla ontolojinin, epistemik düzlemde kurulan önermelere indirgenemeyeceği görünmektedir.

3. Anlamsız Önermeler Sorunu

Çalışmanın bu bölümünde bir başka ontolojik indirgeme yöntemi olarak kendisini gösteren bilimselcilik düşüncesi ele alınacaktır. Bu noktada bilimselcilik düşüncesi ile betimlemeler kuramının ve anlam-gönderge ayırımının paralel doğrultuda ilerlediği söylenmelidir. Nihayetinde belirtildiği üzere dile dönüş felsefesi, ontolojinin mantıksal kısıtlar dâhilinde kurulacak önermelere indirgenmesiyle ilgilidir. Söz konusu projenin üzerine bina edildiği temel husus bir yargı içerisinde anlamlı şekilde ifade edilmeksizin herhangi bir varlıktan bahsedilebilmesinin mümkün olmadığına dairdir. Eş deyişle özne ya da genel anlamda olgu, yargı tarafından kurulan bir varlık olarak kabul edilir.

Carnap'a (1891-1970) göre sadece iki tür anlamlı önermeden bahsedilebilme imkânı vardır; analitik ve sentetik önermeler. Buna göre 'hiçbir bekâr evli değildir' şeklindeki bir ifade analitik önermeler kapsamına girer. Burada bilgi genişletici bir durum söz konusu değildir ve yüklem esasen öznedeki içerilir. Sentetik önermeler ise deneyim yoluyla doğrulanabilen önermeler kapsamında yer alır. 'Köpekler memeli hayvanlardır' şeklindeki bir önerme ancak deneyim yoluyla doğrulanabildiğinden dolayı sentetiktir ve bilgi genişleticidir.

Carnap düşüncesinde analitik ve sentetik önermeler esasen bir paket halinde kendisini gösterir. Buna göre birinci paket analitik, zorunlu ve apriori önermelerden oluşurken ikinci paket sentetik, olumsal ve aposteriori önermelerden oluşur. Daha açık bir ifadeyle eğer bir önerme semantik bakımdan analitik ise o aynı zamanda metafiziksel olarak zorunlu ve epistemik düzlemde apriori olmak durumundadır, aynı şekilde eğer bir önerme sentetik ise o eş anlolu olumsal ve aposteriori olmak zorundadır.¹⁸

Nixon örneği tekrar değerlendirilirse seçim kazanmış olma özelliğinin, Nixon öznesiyle özdeş kabul edilmesi durumunda söz konusu özelliğin Nixon için analitik, apriori ve zorunlu olarak belirlemek durumunda olduğu görülür. Çünkü bir önerme eğer analitikse aynı zamanda apriori ve zorunludur. Öner-

17 Bu bağlamda "Ve Âdem'e bütün isimleri öğretti. Sonra bunları meleklerle gösterip "Sözünüzde doğru iseniz şunların isimlerini bana söyleyin" dedi." ayetinin Kripke'nin bir katı belirteç olarak doğrudan ontolojiye referansta bulunan özel adlarla ilgili düşüncesi üzerinden anlaşılabilir imkânından bahsedilebilir.

18 Kripke, *Adlandırma&Zorunluluk*, 46.

menin analitik olması onun sentetik her türlü öğeden arı olması anlamına gelir, eş deyişle yüklem in özne tarafından içerildiği önermeler özneye yeni bir bilgi getirmediğinden dolayı analitik kabul edilir. Bu tip önermelerde yüklem öznenin analiz edilmesi suretiyle kendiliğinden ortaya çıkar. Dolayısıyla analitik önermeler zorunlu olarak addedilirler ki zorunluluk kavramı deneyimsel her türlü unsurdan arı olduğundan dolayı apriori olarak tebarüz eder. Buna göre Nixon öznesi analiz edildiğinde seçim kazanma niteliği kendiliğinden açığa çıkar. Öte yandan Kripke bu tip bir üçlü tasnifin oldukça problemliliğini ve birçok yönden de yanlışlanabileceğini düşünür. Nitekim o analitik, apriori ve zorunluluk üçlüsünün sürekli bir bütün halinde olma fikrine karşı çıkar. Ona göre zorunluluk ve apriori terimleri farklı epistemolojik kavramlardır ve bir şey zorunlu olmadığı halde apriori olarak bilinebilir. Bunun yanında sentetik ve zorunlu önermeler de kurulabilir ya da olumsal apriorilerden bahsedilebilir. Örneğin ‘Su, H₂O’dur’ şeklindeki bir önerme hem sentetiktir hem de zorunludur ve mümkün dünyaların tümünde geçerlidir. ‘Ç çubuğu zo’da bir metre uzunluğundadır’ ifadesi ise apriori olmasına rağmen olumsaldır; farklı dünyalarda çubuğun farklı boyutlarda olması mümkündür.¹⁹

İfade edildiği üzere Carnap iki anlamlı önerme türü olduğunu düşünür. O halde “Sherlock Holmes 221B Baker sokağında oturuyor” şeklindeki bir önerme analitik veya sentetik denilemeyeceğinden dolayı anlamsız olarak addedilir. Analitik değildir çünkü Sherlock Holmes öznesi 221B Baker sokağında oturmayı içermez, aynı zamanda sentetik de değildir çünkü hiçbir deneyimsel bilgi bu önermeyi doğrulamaz. O şöyle söyler:

“Mantıksal çözümleme yoluyla bilimsel tümcelerin bilgisel içeriğini (Erkenntnisgehalt der wissenschaftlichen Sätze) ve bu şekilde de bu tümcelerde geçen sözcüklerin/terimlerin (kavramların) anlamını (Bedeutung) aydınlatmayı hedefleyen uygulamalı mantık veya bilgi teorisindeki araştırmalar, biri olumlu diğeri de olumsuz iki sonuca götürmektedir. Olumlu sonuç empirik bilim alanında ortaya çıkar; çeşitli bilim dallarının çeşitli kavramları aydınlatılır; bunların formel mantıksal ve epistemolojik bağlantıları netleştirilir. Tüm değer felsefesi ve normatif kuramları da içine alacak şekilde metafiziğin alanında ise, mantıksal çözümleme, bu alanda ileri sürülmüş tümcelerin tümüyle anlamsız (sinnlos) olduğu yönündeki olumsuz sonucu üretir.”²⁰

Elbette ki bu tip bir yaklaşım sadece kurgusal nesnelere ilgili olmanın çok daha ötesine taşınır. Böyle bir düşünce içerisinde aksiyolojik ya da teo-

19 Kripke, *Adlandırma&Zorunluluk*, 46-54.

20 Rudolf Carnap, “The Elimination of Metaphysics through Logical Analysis of Language”, *Logical Positivism* içinde, ed. A. J. Ayer, Trans ve A. Pap (New York: The Free Press, 1966: 76 / 1931: 236), 60-61.

lojik düzlemde kurulabilecek herhangi bir önerme de aynı şekilde anlamsız olarak addedilmek durumundadır. Bu anlamda dile dönüş projesinin dilin metafiziksel olan her türlü ögeden ‘temizlenme’ ameliyesi olarak okunabilmesi gayet mümkündür. Bununla birlikte çalışmanın temel konusu bu tür bir dışlama ediminin ontolojinin yadsınması üzerinden gerçekleştiğine yöneliktir. Söz konusu dışlama ya da temizlenme durumunu Ayer (1910-1989) şu cümlelerle betimler:

“Dinsel savlamalar için bizim verdiğimiz açıklamaya göre, din ile doğal bilimler arasında bir karşıtlık görmek için, mantıksal bir dayanağın bulunmadığı da söylenmelidir. Doğruluk ya da yanlışlık söz konusu olduğu sürece, doğa bilimcisiyle bir aşkın Tanrı’ya inanan tanrıci arasında bir karşıtlık yoktur. Çünkü tanrıcinin dinle ilgili söyleyimleri gerçek önermeler olmadığına göre, bunlar bilimin önermeleriyle de bağıntılı olamazlar.”²¹

Buna göre ‘Tanrı vardır’ ile ‘Tanrı yoktur’ önermesi arasında her ikisinin de analitik ve sentetik önermeler olmamaları bağlamında herhangi bir fark yoktur ve dolayısıyla her iki önerme de anlamsız olarak nitelendirilmek durumundadır. Öte yandan Quine analitik-sentetik dualitesini gayet sorunlu görür. Ona göre analitik ve sentetik önermeler arasında böyle keskin ve giderilemez bir ayırım söz konusu olmayabilir. Bu doğrultuda ‘Hiçbir bekâr evli değildir.’ önermesini ele alır ve bu önermenin analitik olarak nitelendirilmesinin temel nedeninin bekâr kavramının evli olmayanla eş anlamlı olmasında görür.²² Burada iki farklı önerme kendisini gösterir:

1. Evli olmayan hiçbir adam evli değildir.
2. Hiçbir bekâr evli değildir.

Carnap düşüncesinde ikinci önermede yer alan bekâr kavramı evli olmayanla eş anlamlı kabul edildiği için her iki kavramın birbirinin yerine kullanılabileceği ve ikinci önerme ile birincinin özdeş olduğu varsayılır. Quine analitik önermelerin eş anlamlılık üzerinden açıklanmasını kavramın kendisinin daha açık olmamasından dolayı problemli olarak addeder. Buna göre analitik ifadelerin doğru bir belirlenimi bulunmamaktadır. Quine’a göre bekârın evlenmemiş adama karşılık geldiğinin nasıl bilindiği sorusu önemlidir. Nitekim bu tip bir tanımlama ancak sözlükten bakarak öğrenilebilir. Dolayısıyla hangi önermenin analitik olup olmadığı sözlük yazarlarından öğrenilebilir. Bu doğrultuda Quine şöyle söyler:

21 A. Jules Ayer, *Dil Doğruluk ve Mantık*, çev. Vehbi Hacıkadiroğlu (İstanbul, Metis Yayınları, 1998), 94.

22 Willard Van Orman Quine, “Two Dogmas of Empiricism” 4, erişim 16 Ekim 2023, https://eclass.uoa.gr/modules/document/file.php/PHS137/Quine_-_Two_Dogmas.pdf

Ancak 'bekar'ın 'evlenmemiş adam' olarak tanımlanmasına nasıl karar veriyoruz? Onu böyle kim ve ne zaman tanımlandı? En yakınımızdaki sözlüğe başvurmalı ve sözlük bilimcinin yorumunu yasa olarak mı kabul etmeliyiz? Bu açıkça tersine iş görmek olurdu. Sözlük bilimci, işi önceki olguları kaydetmek olan deneysel bir bilim adamıdır. Eğer o 'bekar'ı 'evlenmemiş adam' olarak yorumlarsa, bu onun bu biçimler arasında bir eş anlamlılık bağıntısı olduğuna inanması nedeniyledir ve bu biçimler genel olarak açıktır ve sözü edilen sözlük bilimcinin çalışmasından önce tercih edilmiştir. Burada varsayılan eş anlamlılık kavramının hala açıklığa kavuşturulması gerekmektedir, belki de bu dilsel davranışla ilgili terimlerle yapılmalıdır. Sözlük bilimcinin gözlemlenmiş bir eş anlamlılığa ilişkin açıklaması olan "tanım" kesinlikle eş anlamlılığın temeli olarak kabul edilemez.²³

Analitik ve sentetik ifadeler arasındaki keskin ayırımın bir diğer problemlı yönü ise kaplam ve içlem arasındaki farka dayanır. Tekrar bekâr ve evli olmayan adam örneklerine dönülürse her iki kavramın eş kaplama sahip oldukları görülür. Buna göre eğer bekâr ve evli olmayan adamlar şeklinde iki ayrı küme varsayılsa bu iki kümenin aynı elemanlara sahip oldukları görülür. Ancak kaplamaların aynılığı içlem bakımından eş olmayı gerektirmez. Örneğin 'kalpli canlılar' ve 'böbrekli canlılar' şeklindeki iki kümenin de kaplamaları bir ve aynıdır. Öte yandan onların farklı anlamlara sahip olmaları içlemlerini de farklılaştırır. Bu itibarla Quine'a göre bekâr ve evli olmayan adam kümelerinin özdeş bir içleme sahip olduklarına dair hiçbir güvence yoktur.²⁴

Carnap analitik ifadelerin zorunlu doğrular olduklarını sentetik ifadelerin ise olumsal olduklarını ve doğrulama yöntemi üzerinden ele alınabileceklerini düşünür. 'x, a'dır' şeklindeki bir önerme eğer sentetikse olgunun kendisine yani x'e gidilir ve önermenin doğru yapıcısı x'te aranır. Bu doğrultuda eğer x'in a olduğu görülürse önerme doğru, görülmezse yanlış olarak addedilir. Öte yandan Quine bunun kökten bir indirgemecilik olduğunu düşünür. Çünkü bu şekilde anlamlı olarak kabul edilen her türlü sentetik ifade dolaysız deneyim alanındaki bir ifadeye çevrilebilir. Ancak böyle bir işlemin yapılabilmesi Quine açısından pek de mümkün görünmez. Çünkü fiziksel olana yönelik kurulan önermelerin teker teker ele alınıp doğrudan duyu verileri ile doğrulanması bütünsel açıdan bakıldığında olanaksız görülür. Quine'a göre olgusal bir ifadenin bireysel olarak ölçüme ya da deneyime tabi tutulması diye bir doğrulama yöntemi söz konusu değildir.²⁵

23 Quine, *Two Dogmas of Empiricism*, 4.

24 Quine, *Two Dogmas of Empiricism*, 8.

25 Quine, *Two Dogmas of Empiricism*, 13.

Quine bilimin sadece deneyime indirgenen tek katmanlı bir yapıda olduğunu düşünmez. Aksine bilim hem deneyimle hem de dille dolayimli bir halde konumlanır. Bu bakımdan bilimsel paradigma dahilinde kabul edilmeyen bir varlık yoktur şeklinde bir yargı doğru olarak nitelendirilemez. Söz konusu yargı ancak 'bilimsel paradigma dahilinde kabul edilmeyen bir varlık bilimsel paradigma içerisinde yoktur' şeklinde kurulabilir. Bunun ötesinde genel geçer tüm paradigmaları kapsayan bir ontolojik varsayımda bulunmak mümkün değildir. Çünkü her türlü ontolojik aksiyom benimlenen paradigma dahilinde kurulur ve bu bakımdan sorgulanamaz bir yapıdadır. Nitekim Quine bu doğrultuda bilimsel varlıklarla Homeros'un tanrıları arasında bir kıyaslamaya gider ve onların ontolojik anlamda tür olarak değil sadece derece bakımından ayrı olduklarını düşünür. Bu durumda bilimsel varlıklara ontoloji atfedip diğerlerini yok olarak kabul etmenin temel ve tek nedeni söz konusu varlıkların pratik işlevleri haiz olmalarıdır.²⁶

Sonuç

On dokuzuncu yüzyılın ikinci yarısından itibaren ortaya çıkan dile dönüş düşüncesi, anlam-gönderim ayrımı, betimlemeler teorisi ve bilimselcilik sacayağı üzerine oturur. Ontolojinin kendine has, özerk sınırları olduğunu yadsıyan, eş anlı onun önermeler üzerinden dolayı yoldan belirlenebileceğini iddia eden bu düşüncede Frege anlam ve gönderim arasında bir ayrıma gider. Gönderimden bağımsız salt dilin içerisinde anlam kavramının oluşma imkânının varsayılması esasen dilin harici dayanaklardan azade bir konumda kabul edilmesine karşılık gelir. Aynı minval üzerinden ilerleyerek Russell betimlemeler kuramında özneyi betimlemelere indirger. Böylece önermeler içerisinde özel ada gönderme yapmaksızın anlamlı şekilde konuşabilme imkânı ortaya çıkar. Örneğin Russell için 'ben' olgusu betimlemelerle ifade edilebilecek deneyim serilerinin toplamından ibarettir. Doğrudan 'ben'in kendisine bir referansta bulunmanın bir anlamı yoktur.²⁷ Bir başka ifadeyle felsefe sadece önermelerin mantıksal biçimini incelemekle vazifeli addedilir. Buna göre önermelerin mantıksal biçimi bizatihi gerçekliğin temel yapısına karşılık gelir.²⁸ Ancak Kripke hiçbir özel adın betimlemeler tarafından ihata edilemeyeceğini savunur ve bu şekilde ontolojik olana özerk bir alan tanıır. Bu anlamda neyin var olduğu sorusuna epistemik düzlemde ortaya konacak betimlemelerle cevap verebilme imkânının olmadığı görülür.

26 Quine, *Two Dogmas of Empiricism*, 16.

27 Bertrand Russell, *Mantıksal Atomculuk Felsefesi*, çev. Dilek Arlı Çil, Kurtul Gülenç, Önder Kulak & Cenk Özdağ (İstanbul: Alfa Yayınları, 2015), 153.

28 Hans-Johann Glock, *Analitik Felsefe Nedir?*, çev. Osman Baran Kaplan (İstanbul: Albaraka Yayınları, 2021), 203.

Carnap'ın düşüncesinde ise anlamlı olarak kabul edilebilecek yalnızca iki tür önerme bulunur. Buna göre analitik ve sentetik önermelerin dışında hiçbir önermenin doğrulanma imkânı yoktur. Eğer bir varlıktan bahsedilebilecekse bu ancak söz konusu bu iki önerme türü içerisinde kendisine yer bulabilen bir varlık olabilir. Kısacası bu düşünce içerisinde anlamlı addedilen önermeler birer dilbilimsel ifadeler olmaktan çıkarlar; gerçekliğin doğrudan bir bileşeni olarak kabul edilirler.²⁹ Öte yandan Quine analitik sentetik önerme ayırımına itiraz ederken eş anlamlı duyuşsal önermelerin duyu verilerine indirgenemeyeceğini düşünür. Dolayısıyla *nelerin var olduğu* sorusu mantıksal düzlemde mutlak olarak zorunlu addedilen analitik önermeler ve duyu verileri üzerinden cevaplanamaz.

Bu durumda devasa bir ontolojik problem çıkar. Nelerin var olup olmadığı sorusunun cevabı esasen başından bu yana felsefenin temel meselesi olarak belirir. Quine bu soruya pragmatist bir cevabın verilebileceğini belirtir. Ona göre benimsenen paradigma içerisinde temayüz eden ontolojik aksiyomlar sorgulanamaz. Hangi paradigmanın benimseneceği sorusu ise Carnap'ın dil seçimi konusunda geliştirdiği 'hoşgörü ilkesi'ne³⁰ tabidir. Başka bir ifadeyle bu sorunun herkesi bağlayıcı nesnel bir cevabı söz konusu değildir. Böyle bir düşünce üzerinden "Bilimin var dediği varlıklar vardır, bilimin var demedikleri ise ya şimdilik ya da hiçbir zaman yoktur" şeklinde bir yaklaşımın benimsenmesi söz konusu olamaz. Ancak yine Quine üzerinden ilerlenirse paradigmlar arası kıyasın mümkün olmadığı ve dolayısıyla eş anlamlı birçok ontolojik düzlemin kendisini gösterdiği post-modern düşünce içerisinde yer almak durumunda kalınabilir. Böyle bir düzlemde ise sadece ontolojik değil, eş anlamlı epistemik ve aksiyolojik meselelerde de kıyaslanamazlık ve ölçülemezlik problemleri ortaya çıkar ve pratik bakımdan sinizme hatta nihilizme götüren reddiyeci ve dolayısıyla salt tepkisel bir tutum baş gösterir. Bu bakımdan ontoloji sorununun uzun bir müddet daha felsefenin temel olan meselesi olmaya devam edeceği söylenebilir.

29 Glock, *Analitik Felsefe Nedir?*, 206.

30 Hannes Leitgeb ve André Carus, "Rudolf Carnap - Supplement H: Tolerance, Metaphysics, and Meta-Ontology", *Stanford Encyclopedia of Philosophy*, erişim 16 Aralık 2023, <https://plato.stanford.edu/entries/carnap/tolerance-metaphysics.html>

Kaynakça | References

- Ayer, A. Jules. *Dil Doğruluk ve Mantık*. çev. Vehbi Hacıkadiroğlu. İstanbul: Metis Yayınları, 1998.
- Carnap, Rudolf. "The Elimination of Metaphysics through Logical Analysis of Language," *Logical Positivism* içinde, ed., A. J. Ayer, Trans ve A. Pap, New York: The Free Press, 1966.
- Frege, Gottlob. "On Sense and Reference." erişim 15 Aralık 2023, http://www.ub.edu/grc_logos/files/1263459298-Sense&Reference.pdf 3.
- Glock, Hans-Johann. *Analitik Felsefe Nedir?*. çev. Osman Baran Kaplan. İstanbul: Albaraka Yayınları, 2021.
- Kant, Immanuel. *Arı Usun Eleştirisi*. çev. Aziz Yardımlı. İstanbul: İdea Yayınları, 2019.
- Kenny, Antony. *Ortaçağ Felsefesi*. çev. Şeyma Yılmaz. İstanbul: Küre Yayınları, 2017.
- Klasik Düşünce Okulu, "Ayhan Çitil, Aristoteles, Metafizik Okumaları, 3.Seminer", Youtube, 57:57-1:00:00, (19 Mayıs 2017), erişim 09 Mayıs 2023, <https://www.youtube.com/watch?v=b3D4Dro-4-o>
- Kripke, Saul A. *Adlandırma&Zorunluluk*. çev. Berat Açıl. İstanbul: Litera Yayıncılık, 2005.
- Leitgeb, Hannes ve André Carus, "Rudolf Carnap - Supplement H: Tolerance, Metaphysics, and Meta-Ontology," *Stanford Encyclopedia of Philosophy*, erişim 16 Aralık 2023, <https://plato.stanford.edu/entries/carnap/tolerance-metaphysics.html>
- Marek, Johann. "Alexius Meinong", *Stanford Encyclopedia of Philosophy*, erişim 05 Aralık 2023, <https://plato.stanford.edu/entries/meinong/>
- Meinong, Alexius. "Theory of Objects," *Realism and the Background of Phenomenology* içinde, çev. Isaac Levi, D.B. Terrell ve Roderick M. Chisholm, ed., Roderick M. Chisholm, Glencoe: Free Press, 1960.
- Platon, *Devlet*. çev. Furkan Akderin. İstanbul: Say Yayınları, 2019.
- Platon, *Phaidros*. çev. Furkan Akderin. İstanbul: Say Yayınları, 2017.
- Platon, *Philebos*. çev. Furkan Akderin. İstanbul: Say Yayınları, 2013.
- Quine, Willard Van Orman. "On What There Is," 3, erişim 03 Kasım 2023, <https://www.uvm.edu/~lderosse/courses/metaph/OnWhatThereIs.pdf>
- Quine, Willard Van Orman. "Two Dogmas of Empiricism," erişim 16 Ekim 2023, https://eclass.uoa.gr/modules/document/file.php/PHS137/Quine_-_Two_Dogmas.pdf
- Russell, Bertrand. "Gönderim Üzerine." çev. Alper Yavuz. *Felsefe Tartışmaları*, 49 (2015): 55-72.
- Russell, Bertrand. *Mantıksal Atomculuk Felsefesi*. çev. Dilek Arlı Çil, Kurtul Gülenç, Önder Kulak & Cenk Özdağ. İstanbul: Alfa Yayınları, 2015.
- Tepe, Harun. *Varlık ve Bilgi-Ontolojik Yaklaşımla Felsefe Yapmak*. Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları, 2017.